PRVNÍ MOJŽÍŠOVA (GENESIS)

NÁZEV A OBSAH. První knihou Starého zákona je *1. Mojžíšova*, zvaná také *Genesis* čili Kniha zrodu. Hebrejský název *Beré'šít*, vzatý z prvního slova knihy, znamená ‚Na počátku'. Tato kniha přináší zvěst, že Hospodin Bůh, Stvořitel nebes i země, má od počátku svůj lid, a zdůvodňuje, proč právě Izrael se stal lidem vyvoleným. Je velkolepým prologem k ústřednímu tématu Písma, jímž je Boží vykoupení.

Genesi je možno rozdělit na *dvě části:* a) Kap. 1—11 začínají stvořením světa a člověka, ale nechtějí podávat zprávu o prehistorickém údobí a prehistorickém člověku. Je to teologický výklad světa a jeho vztahu k Bohu. b) Kap. 12—50 líčí příběhy praotců Izraele od Abramova vyjití z Cháranu až po vstup Jákobova rodu do Egypta. Je to svědectví o Božích činech uprostřed tohoto světa a o počátcích Božího lidu.

PROBLEMATIKA. I když Genese ve své *konečné redakci* tvoří dílo pečlivě koncipované, nelze přehlédnout, že je složeno z různých dílčích vyprávění, jejichž odlišnost vyplývá jak z různosti slovesných útvarů, tak i z rozdílnosti slovní zásoby. Mnohá vyprávění prošla dlouhým údobím ústního podání, než byla písemně zachycena a vtělena do dnešního kontextu.

Moderní bádání navazuje na dílo francouzského lékaře Jeana Astruca (1753). Usoudil podle rozličného označení Bůh a Hospodin (*'elóhím* a *jahve*) v Genesi, že tu jde o sloučení dvou původně samostatných pramenů spolu se zlomky různých dalších pramenů. Tato teorie byla v následujících dvou stoletích rozšířena i na ostatní knihy Mojžíšovy a zčásti též na další části Starého zákona. Mnohé závěry byly časem korigovány, ale v jádře stále platí. V posledních desítiletích se ovšem, až na výjimky, už nehovoří o literárních ‚pramenech' ve smyslu uzavřených hotových děl, nýbrž o ‚vrstvách', které narůstaly a formovaly se průběhem dlouhých století při jednotlivých svatyních. Při postupné centralizaci kultu v Jeruzalémě se slučovaly, třídily a zpracovávaly podle jednotné teologické koncepce.

TEOLOGIE. Na rozdíl od řeckých filosofů, pro které bylo božstvo beztvarým neosobním jsoucnem vznášejícím se někde ve vesmíru, představuje bible hned v první kapitole Boha jako *svrchovaného Pána a Stvořitele všeho.* Jeho stvoření není něco samoúčelného, nýbrž získává svůj smysl teprve ve vztahu k člověku. Všechno tu je pro člověka a člověk pro Boha (Gn 1). Jenže člověk se rozhoduje proti Bohu (Gn 3); dobré Boží stvoření je porušeno lidským hříchem. Bůh však ve své věrnosti člověka neopouští, i když mu jeho hřích neodpouští. Vyvolí si věrného Noeho, zakladatele nového lidského rodu, a uzavírá s ním smlouvu (Gn 9). Když i jeho potomci zklamali, vyvolí si Abrama-Abrahama a uzavírá smlouvu s ním (Gn 12); my pak sledujeme životní pouť tohoto ‚otce věřících' i jeho rodu po celém tehdy známém kulturním světě od Mezopotámie přes zemi zaslíbenou až do Egypta a zase nazpět do země, kterou jejich potomstvo obdrží za dědictví.

Ze života praotců uvádí Genese jen výběrem různé příběhy jako názorné doklady, že Bůh zůstává se svými vyvolenými ve stálém spojení za všech okolností. Nepřestává jim připomínat hranice lidských možností už tím, že opětovně zdůrazňuje neplodnost žen praotců (Sáry, Rebeky, Ráchely), aby si lid ustavičně připomínal svou závislost na nezasloužené Boží milosti. Navíc při vzpomínce na Abrahama si lid uvědomoval, jak jsme na této zemi jen ‚příchozí a hosté'. Vždyť praotec za svého života nezískal pro sebe větší kus půdy, než hrob pro svou ženu a pro sebe (Gn 23,17—20 25,9n). Získal však *požehnání* (12,2n 17,1—7), jež se rozšíří na „veškeré čeledi země" (sr 12,3). Tak hned první kniha bible otvírá nadějný výhled všemu lidstvu k slavnému naplnění Božích zaslíbení v té jistotě, že Všemohoucí zůstává se svými i v každé přítomné chvíli (sr Iz 43,1n).

Počátek

STVOŘITEL A STVOŘENÍ

Bůh je stvořitel.

1 [1]Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi[a]. [2]Ze-
mě byla pustá a prázdná[b] a nad propastnou
tůní byla tma. Ále nad vodami vznášel se duch Bo-
ží.

TAJEMSTVÍ A DIV STVOŘENÍ

Vše pro člověka

Bůh tvoří slovem. Připravuje vše, aby člověk mohl plně a radostně žít.

[3]I řekl Bůh: „Buď světlo!" A bylo světlo. [4]Viděl,

[a]Není zmíněno moře, které v pojetí starých Orientálců představovalo nepřátelský, život ohrožující živel. Verš je možno chápat jako nadpisek k celé kapitole. Nebe stvořil Bůh pro sebe, zemi pro člověka (sr Ž 115,16). Člověk smí vědět o svém Stvořiteli a nemusí se bát zlého.

[b]Starý Izraelec si nedovedl představit stvoření z ničeho. V duchu své doby proto mluví o ztvárnění něčeho beztvaré-

(1,1) Ž 90,2 Jr 10,12 32,17 Žd 1,10 Zj 4,11 :J 1,1—3 Ko 1,16 *(2)* Jr 4,23; Ž 104,30 *(3)* Ž 33,6—9 147,15 148,5; Iz 45,7)2K 4,6 J 8,12 1J 1,5 *(4)* Iz 5,20 :2K 6,14

že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy. 5Světlo nazval Bůh dnem a tmu nazval nocí. Byl večer a bylo jitro, den první.

6I řekl Bůh: „Buď klenba uprostřed vod a odděluj vody od vod!" 7Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou. A stalo se tak. 8Klenbu nazval Bůh nebem. Byl večer a bylo jitro, den druhý.

9I řekl Bůh: „Nahromaďte se vody pod nebem na jedno místo a ukaž se souš!" A stalo se tak. 10Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moři. Viděl, že to je dobré. 11Bůh také řekl: „Zazelenej se země zelení: bylinami, které se rozmnožují semeny, *a* ovocným stromovím rozmanitého druhu, které na zemi ponese plody se semeny!" A stalo se tak. 12Země vydala zeleň: rozmanité druhy bylin, které se rozmnožují semeny, a rozmanité druhy stromoví, které nese plody se semeny. Bůh viděl, že to je dobré. 13Byl večer a bylo jitro, den třetí.

14I řekl Bůh: „Buďte světla na nebeské klenbě, aby oddělovala den od noci! Budou na znamení časů, dnů a let. 15Ta světla ať jsou na nebeské klenbě, aby svítila nad zemí." A stalo se tak. 16Učinil tedy Bůh dvě veliká světla: větší světlo, aby vládlo ve dne, a menší světlo, aby vládlo v noci; *učinil* i hvězdy. 17Bůh je umístil na nebeskou klenbu, aby svítila nad zemí, 18aby vládla ve dne a v noci a oddělovala světlo od tmy. Viděl, že to je dobré. 19Byl večer a bylo jitro, den čtvrtý.

20I řekl Bůh: „Hemžete se vody živočišnou havětí a létavci[c] létejte nad zemí pod nebeskou klenbou!" 21I stvořil Bůh veliké netvory a rozmanité druhy všelijakých hbitých živočichů, jimiž se zahemžily vody, stvořil i rozmanité druhy všelijakých okřídlených létavců. Viděl, že to je dobré. 22A Bůh jim požehnal: „Ploďte a množte se a naplňte vody v mořích. Létavci nechť se rozmnoží na zemi." 23Byl večer a bylo jitro, den pátý.

24I řekl Bůh: „Vydej země rozmanité druhy živočichů, dobytek, plazy a rozmanité druhy zemské zvěře!" A stalo se tak. 25Bůh učinil rozmanité druhy zemské zvěře i rozmanité druhy dobytka a rozmanité druhy všelijakých zeměplazů. Viděl, že to je dobré.

Člověk pro Boha

Bůh stvořil člověka. Dává mu požehnání a pověřuje ho vládou nad zemí a nad ostatním tvorstvem.

26I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem[d] podle naší podoby. Ať *lidé* panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi."

27Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem,
stvořil ho, aby byl obrazem Božím,
jako muže a ženu je stvořil.
28A Bůh jim požehnal a řekl jim:
„Ploďte a množte se a naplňte zemi.
Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami,
nad nebeským ptactvem, nade vším živým,
co se na zemi hýbe."

29Bůh také řekl: „Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm. 30Veškeré zemské zvěři i všemu nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živá duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu." A stalo se tak. 31Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré. Byl večer a bylo jitro, den šestý.

Den odpočinutí

Stvořitelské Boží dílo vrcholí v den sedmý, oddělený k odpočinutí a obecenství Boha s člověkem.

2 1Tak byla dokončena nebesa i země se všemi svými zástupy. 2Sedmého dne dokončil Bůh své dílo, které konal; sedmého dne přestal konat veškeré své dílo. 3A Bůh požehnal a posvětil sedmý den, neboť v něm přestal konat veškeré své stvořitelské dílo.

STVOŘITELOVA PÉČE O ČLOVĚKA

Člověk v zahradě Boží

Člověk je zcela závislý na láskyplné péči Stvořitele, který jej, prach ze země, povolal k životu v slávě.

ho, chaotického, temného. Teprve Božím stvořením se svět stává místem, na němž je možný život. Otázky po věčnosti hmoty apod. Starý zákon nezná.

[c]Není tu míněno (jen) ptactvo, nýbrž i protějšky mořských netvorů (v. 21). Tito létavci jsou schopni též přenášet a vyzrazovat tajemství (sr Kaz 10,20).

[d]Obrazem je naznačena schopnost člověka, a to muže i ženy (v. 27), žít s Bohem v obecenství; je tu vyjádřen vztah blízkosti a přece i odlišnosti. Dokonalým obrazem Božím je Ježíš Kristus (Ko 1,15).

(5) :Ž 30,6 2Pt 3,8 *(6)* :Ez 1,26 *(8)* Ž 19,2 *(9)* Ž 33,7 104,7—9 Jb 38,8—11 Př 8,29 :Ž 104,5 136,6 ›2Pt 3,5 *(10)* Ž 95,5 *(11)* Ž 104,14—17 Mk 4,28 Žd 6,7 *(14)* Ž 136,7—9; Dt 4,19; Ž 104,19—23 ::Zj 21,23 *(16)* Ž 8,4 *(20)* Jb 12,7—9 *(21)* Ž 104,25n *(26)* Gn 5,1 9,6 Ž 100,3 Jk 3,9; Ž 8,7—9; ›Ef 4,24 Ko 3,10 *(27)* ::Gn 5,3; ›Mt 19,4 *(28)* Gn 9,1n.7 *(29)* Ž 145,15n *(30)* Iz 11,6n *(31)* Ž 104,24 Kaz 7,29 ›1Tm 4,4; Ex 20,11 *(2,1)* Iz 40,26 *(2)* Ex 20,8—11 ›Žd 4,4.10; Mk 2,27n

4Toto je rodopis nebe a země, jak byly stvořeny.
V den, kdy Hospodin Bůh učinil zemi a nebe, 5ne-
bylo na zemi ještě žádné polní křovisko ani ne-
vzcházela žádná polní bylina, neboť Hospodin
Bůh nezavlažoval zemi deštěm, a nebylo člověka,
který by zemi obdělával. 6Jen záplava[e] vystupova-
la ze země a napájela celý zemský povrch. 7I vy-
tvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země[f],
a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člo-
věk živým tvorem. 8A Hospodin Bůh vysadil za-
hradu v Edenu na východě a postavil tam člověka,
kterého vytvořil. 9Hospodin Bůh dal vyrůst ze ze-
mě všemu stromoví žádoucímu na pohled, *s plody*
dobrými k jídlu, uprostřed zahrady pak stromu ži-
vota a stromu poznání dobrého a zlého.

Odpočinutí a služba v zahradě

Řeka z Edenu zavlažuje celou zemi. Člověk je postaven do zahrady Boží a dostává práva a výsady.

10Z Edenu vychází řeka, aby napájela zahradu.
Odtud dál se rozděluje ve čtyři hlavní toky. 11Jmé-
no prvního je Píšon; ten obtéká celou zemi Chaví-
lu, v níž je zlato, 12a zlato té země je skvělé; je tam
také vonná pryskyřice a kámen karneol. 13Jméno
druhé řeky je Gíchón; ta obtéká celou zemi Kúš.
14Jméno třetí řeky je Chidekel; ta teče východně
od Asýrie. Čtvrtá řeka je Eufrat.

15Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady
v Edenu, aby ji obdělával a střežil. 16A Hospodin
Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady
smíš jíst. 17Ze stromu poznání dobrého a zlého
však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propad-
neš smrti."

Pomoc pro člověka

Žena je muži pravou pomocí. Svazek obou je darem Božím.

18I řekl Hospodin Bůh: „Není dobré, aby člo-
věk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou."
19Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu
polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je
k člověku, aby viděl, jak je nazve[g]. Každý živý tvor
se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve. 20Člo-
věk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské
ptactvo i všechnu polní zvěř. Ale pro člověka se
nenašla pomoc jemu rovná. 21I uvedl Hospodin
Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z je-
ho žeber a uzavřel to místo masem. 22A Hospodin
Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu
a přivedl ji k němu. 23Člověk zvolal:

„Toto je kost z mých kostí
a tělo z mého těla!
Ať mužena[h] se nazývá,
vždyť z muže vzata jest."

24Proto opustí muž svého otce i matku a přilne
ke své ženě a stanou se jedním tělem. 25Oba dva
byli nazí, člověk i jeho žena, ale nestyděli se.

VZPOURA ČLOVĚKA PROTI STVOŘITELI

Touha po bohorovnosti

Člověk podlehne svůdci a chce být roven Bohu. Poznává však jen svou bídu.

3 1Nejzchytralejší ze vší polní zvěře, kterou
Hospodin Bůh učinil, byl had[i]. Řekl ženě:
„Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v za-
hradě?" 2Žena hadovi odvětila: „Plody ze stromů
v zahradě jíst smíme. 3Jen o plodech ze stromu,
který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: »Nejezte
z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.«"
4Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti.
5Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou
se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé."

[e]Jde o cizomluv, který se dostal ze sumerštiny přes akkadštinu do hebrejštiny. Tato záplava zdůli navozuje představu pramoře, z něhož se časem vynořila souše (sr 1,6.9).

[f]Bible odmítá báje o božském či polobožském původu člověka. Z pouhé lásky mu Bůh vdechuje dech života a povolává jej tak k obecenství se sebou (1,26n). Běžný překlad ‚z prachu země' vychází z pojetí Vulgáty, jež se však ještě nevyskytuje v Septuagintě a jež opouští i Nova Vulgata (Pentateuchus, Città del Vaticano, 1977). V textu nejde o označení materiálu, ale jakosti.

[g]Zde už nejde o stvoření, nýbrž o vytváření vzájemných vztahů. Člověk smí tvorstvu dát jméno, tzn. je jeho pánem. Přirozeně tu nenajde ‚pomoc sobě rovnou'. Tu najde až v ženě (v. 22n), která — stvořena spolu s mužem (1,27; 5,2) — je ‚utvořena' v jeho žebro či bok. V této své nedílnosti mají být obrazem Božího chrámu (sr 1K 3,16n; 6,19).

[h]Jde o pokus česky vystihnout hebrejský název mezi ‚muž' a ‚žena' (*'íš* a *'iššá*), kterým se naznačuje jejich sounáležitost.

[i]V H. je uveden se členem jako již známý. Text jej řadí k polní zvěři, jež přece byla člověku poddána (2,19), ale zmínka o jeho zchytralosti ukazuje až ke Zj 12,9; 20,2.

(5) :Jr 10,13 Ž 65,10—14 ***(6)*** Jb 36,27 ***(7)*** Ž 119,73 Jb 10,8n; Gn 3,19.23 18,27 Ž 103,14 Jb 33,6 Kaz 3,20 12,7 ::Ž 8,6; Za 12,1 Ž 104,29 Jb 33,4 :J 20,22 1K 15,45 ***(8)*** Gn 13,10 Iz 51,3 Ez 28,13 31,8n Jl 2,3 ***(9)*** Př 3,18 ⟩Zj 2,7 22,2.14 ***(10)*** :Ez 47,1 Ž 46,5 ⟩Zj 22,1 ***(11)*** ::Gn 25,18 1S 15,7 ***(13)*** ::1Kr 1,45; Iz 18,1 ***(14)*** Da 10,4; Gn 15,18 Zj 16,12 ***(15)*** ::Gn 3,23 ***(17)*** :Ř 6,23 Jk 1,15 ***(18)*** Kaz 4,9 :Ž 55,14 ***(21)*** :Gn 15,12; ⟩Mt 19,6 1K 11,8n 1Tm 2,13 ***(23)*** :Gn29,14 2S 5,1 Ef 5,28—30 ***(24)*** Mal 2,15 ⟩Mt 19,5 Mk 10,7 Ef 5,31n :1K 6,16 ***(3,1)*** :2K 11,3 Mt 4,3nn ::Iz 11,8 Mk 16,18 L 10,19 ***(4)*** :Jr 23,17 J 8,44 2K 11,4 ***(5)*** :Iz 35,5; Iz 14,14 Ez 28,2 :2Te 2,4

6 Žena viděla, že je to strom *s plody* dobrými k jíd-
lu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost.
Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému
muži, který byl s ní, a on *též* jedl. 7 Oběma se ote-
vřely oči: poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové
listy[j] a přepásali se jimi.

Trest i milost

Za svou neposlušnost je člověk potrestán, svůdce proklet; mezi ním a člověkem bude trvalé nepřátelství.

8 Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházející-
ho se po zahradě za denního vánku. I ukryli se
člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem
uprostřed stromoví v zahradě. 9 Hospodin Bůh za-
volal na člověka: „Kde jsi?“ 10 On odpověděl:
„Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se.
A protože jsem nahý, ukryl jsem se.“ 11 Bůh mu
řekl: „Kdo ti pověděl, že jsi nahý? Nejedl jsi z to-
ho stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst?“ 12 Člověk
odpověděl: „Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně
stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl.“
13 Proto řekl Hospodin Bůh ženě: „Cos to učini-
la?“ Žena odpověděla: „Had mě podvedl a já
jsem jedla.“ 14 I řekl Hospodin Bůh hadovi:

„Protožes to učinil, buď proklet,
vyvržen ode všech zvířat
a ode vší polní zvěře.
Polezeš po břiše,
po všechny dny svého života
žrát budeš prach.
15 Mezi tebe a ženu
položím nepřátelství,
i mezi símě tvé a símě její.
Ono[k] ti rozdrtí hlavu,
a ty jemu rozdrtíš patu.“

16 Ženě řekl:

„Velice rozmnožím
tvé trápení i bolesti těhotenství,
syny budeš rodit v utrpení,
budeš dychtit po svém muži,
ale on nad tebou bude vládnout.“

17 Adamovi řekl:

„Uposlechl jsi hlasu své ženy
a jedl jsi ze stromu,
z něhož jsem ti zakázal jíst.
Kvůli tobě nechť je země prokleta;
po celý svůj život
z ní budeš jíst v trápení.
18 Vydá ti jenom trní a hloží
a budeš jíst polní byliny.
19 V potu své tváře
budeš jíst chléb,
dokud se nenavrátíš do země,
z níž jsi byl vzat.
Prach jsi
a v prach se navrátíš.“

20 Člověk svou ženu pojmenoval[l] Eva *(to je Živa)*,
protože se stala matkou všech živých. 21 Hospodin
Bůh udělal Adamovi a jeho ženě kožené suknice[m]
a přioděl je.

Vyhnání ze zahrady

Bůh zabraňuje neposlušným jíst ze stromu života, a tak chrání člověka před naprostou zkázou.

22 I řekl Hospodin Bůh: „Teď je člověk jako je-
den z nás, zná dobré i zlé. Nepřipustím, aby vztáhl
ruku po stromu života, jedl a byl živ navěky.“
23 Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady
v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat. 24 Tak
člověka zapudil. Východně od zahrady *v* Edenu
usadil cheruby s míhajícím se plamenným mečem,
aby střežili cestu ke stromu života.

[j] V pozadí je představa, že fíkovník je strom obývaný démony. Člověk, který ztratil Boha, propadá temným mocnostem smrti. Proto Bůh člověku tuto jeho ‚ochranu‘ bere (v. 21).

[k] Ono — tak podle H. Katolické překlady četly dříve podle V ‚ona‘ (= Maria). Podle církevního otce Irenea (2. stol.) je zde zaslíbeno vítězství Kristovo nad Antikristem; proto bývá tento verš označován za prótoevangelium.

[l] Ale tím se i prohlásil za jejího pána a porušil Boží stvořitelský řád, podle něhož oba byli před Bohem rovni (1,27 5,2).

[m] Ty připomínaly Boží odpuštění. Bůh se spokojil zástupnou obětí, viník nemusí zemřít (sr J 1,29); sr. v. 7, pozn. j.

(6) :Jk 1,14n 1Tm 2,14 ***(8)*** Jr 23,24 Jb 34,21n :Jb 31,33 ***(12)*** :Jk 1,13 ***(14)*** Iz 27,1 65,25 Mi 7,17 ⟩Zj 12,9 ***(15)*** ⟩1J 3,8 Zj 12,13—17; Ř 16,20 Žd 2,14n Zj 20,1—3 ***(16)*** Iz 26,17 :Ř 8,22; Ef 5,22nn Tt 2,5 1Pt 3,1.5n ***(17)*** Gn 5,29 Kaz 2,22n ***(18)*** :Žd 6,8 ***(19)*** Ž 90,3 Jb 34,15 ***(24)*** :Ex 25,18 Ž 18,11 80,2 Ez 28,14; Nu 22,23

BIBLE IN CZECH ECUMENICAL TRANSLATION 053
ISBN 80-85810-11-5